
УДК 81'246.(477)

Володимир Труб

м. Київ

ТИПИ ІНТЕРФЕРЕНТНИХ ВПЛИВІВ У БІЛІНГВАЛЬНОМУ СЕРЕДОВИЩІ УКРАЇНИ

Розглянуто специфіку функціонування міноритарних мов, контактного білінгвізму в Україні з притаманною йому асиметричною взаємодією російської та української мов, де домінуюча роль належала російській. Наголошено на необхідності суттєвого поширення сфер функціонування української мови, зокрема у природничих наукових дисциплінах. Досліджено основні типи домінуючих інтерферентних впливів російської мови на українську: українсько-російський суржик, неадекватне калькування, семантичну інтерференцію. Розглянуто аспекти конкурентної взаємодії обох мов як важливих засобів соціалізації особистості та нові тенденції у функціонуванні української мови.

Ключові слова: контактний білінгвізм, домінуюча мова, міноритарні мови, комунікативна потужність, інтерференція, суржик, калькування, семантична інтерференція.

Для будь-якої країни є важливим аналіз її поточної мовної ситуації. Дуже актуальними є такі спостереження і для України, особливо враховуючи її, як мінімум, двомовність, штучне загострення питань про мовні права національних меншин і той непростий, напружений стан, в якому зараз перебуває наша країна.

Варто зазначити, що не в такому далекому минулому, зокрема в радянські часи, питання про стан мов національних меншин практично не піднімалося — воно не було актуальним. Мови національних меншин функціонували практично у вузьких сімейних колах, у деяких національних школах, в нечисленних громадських товариствах, і ця обмеженість у їх поширенні не викликала особливої стурбованості у носіїв цих мов. І це є, зрештою, нормальним. Адже в будь-якій країні володіння

© В.М. ТРУБ, 2014

лише мовою національної меншини є вкрай недостатнім для повноцінної соціалізації особи — для цього необхідно володіти державною мовою відповідної країни. Треба реально усвідомлювати, що всі мови, звичайно, є рівноправними, цінними, їх треба всіляко оберігати, зокрема дбати про розвиток національних літератур, але не всі вони є однаково розвиненими. Жодна міноритарна мова не охоплює і не забезпечує функціонування значної кількості життєво важливих сфер. Міноритарна мова не може бути мовою міжнародного спілкування, якою є, наприклад, російська, посідаючи у списку таких мов принаймні 4-е або 5-е місце після англійської, французької, німецької і, можливо, арабської чи іспанської. Загальний обсяг знань, які можна отримати через мову національної меншини, об'єктивно не може дорівнювати обсягові знань, що його можна здобути через державну мову. Існує істотна відмінність навіть у комунікативних потужностях мови у статусі діаспорної, і в статусі державної. Комунікативна потужність болгарської, румунської, угорської мови в Україні суттєво поступається комунікативній потужності цих самих мов на їхніх материкових територіях — в Болгарії, Румунії та Угорщині. Така сама різниця є і між українською мовою в діаспорі і українською мовою тут, на українському «материку». Що ж тоді казати про комунікативні можливості автохтонних міноритарних мов, які не мають державного статусу!

В радянські часи для переважної більшості населення шлях до повноцінної самореалізації відкривала російська мова. Сила і потужність російської мови полягає не в якійсь особливій її красі, а в тому, що обсяг різноманітної цінної, важливої, серйозної, усебічної інформації, яку можна було отримати через цю мову, до останнього часу значно перевищував кількість аналогічної інформації, що її можна було дістати через мову українську. Цю інформаційну диспропорцію нам необхідно якомога швидше подолати. А в Україні представники національних меншин були фактично не білінгвами, а трілінгвами. Володіючи (хоча б на побутовому рівні) національною мовою, а також обов'язковою російською, яка панувала практично у всіх життєвих сферах, вони як мінімум пасивно (тобто хоча б на рівні розуміння) володіли й українською. Ця особливість кардинально відрізняє носіїв національних мов від російськомовних громадян України, яких сумнозвісні «творці» нещодавніх мовних законів намагалися видати за національну меншину. Адже остання категорія мовців володіє тільки двома мовами — російською і хоча б на рівні розуміння — українською. Навіть якщо деякі мовці з цієї категорії відмовляються від спілкування українською мовою, вони не можуть собі заборонити її розуміти. Цей білінгвізм російськомовних українців відрізняє їх від громадян Росії, для яких українська мова є не протилежним членом білінгвальної пари, а мовою іноземною. Ще одна суттєва відмінність між національними меншинами і російськомовними українцями пролягає в тому, що останні, хай і в різних пропорціях, проживають практично у всіх українських регіо-

нах, тоді як за національними меншинами закріплені свої регіони їхнього компактного проживання. Відповідно українська мова зазнає інтерферентного впливу з боку російської в усіх регіонах, тоді як вплив на неї мов національних меншин практично відсутній, або має обмежений локальний характер, причому в різних регіонах він різний.

З набуттям української незалежності українська мова (принаймні де-юре) набула статус державної. На практиці це означає, що у боротьбі за статус мови, яка гарантує повноцінну соціалізацію особистості, у нас тепер конкурують дві мови — російська і українська. Ця боротьба особливо загострилася в наш час і, очевидно, триватиме ще довго. Адже така зміна не може бути одномоментною. Такий перехід передбачає і вимагає від усіх громадян України не лише пасивного (на рівні розуміння), але й активного (на рівні адекватного спілкування) володіння українською мовою. Слід усвідомлювати, що на відміну від російської мови, яка (майже так само як і в Росії) охоплювала та обслуговувала практично всі життєво важливі сфери, українська мова могла забезпечити необхідний рівень соціалізації переважно в сферах гуманітарних. Справа в тому, що в професійній сфері кожної людини домінує та мова, через яку вона здобувала свою фахову освіту. В той же час в Україні є величезна кількість справжніх професіоналів, які свого часу вивчали свої профільні дисципліни через російську мову.

Нещодавно автору цих рядків довелося зіткнутися з проблемами медичної сфери у лікарні для вчених. Мушу засвідчити, що у медичних картках записи **всіх** фахівців (терапевтів, хірургів, кардіологів, урологів, невропатологів, стоматологів тощо) є тільки російськомовними. Всі професійні розмови між лікарями ведуться російською мовою. Назви різноманітних анкетних рубрик в історіях хвороби є українськими, але заповнюються вони російською мовою. Українську мову (в її суржиковому варіанті) можна вряди-годи почути хіба що від молодшого медичного персоналу — медичних сестер, санітарок, кухарок, прибиральниць, охорони. Україномовні записи та діагнози фігурують лише в офіційних довідках про смерть... Виникла парадоксальна ситуація, коли навіть україномовна людина завдяки природничо-технічній вищій освіті поступово перетворювалася на ... російськомовну. Значної зміни у мовній орієнтації можемо очікувати від молоді — студентів, які зараз отримують **будь-яку** вищу освіту через українську мову.

Ідея державного статусу української мови миттєво знайшла одностайну підтримку серед переважної частини західних і центральних областей України. Важливо, що виходячи з патріотичних почуттів і міркувань, повну готовність до такого переходу виявила і значна частина російськомовних громадян, для яких російська мова є першою, базовою. Але для певної частини мешканців сходу та південного сходу така перспектива виявилася не до вподоби. Вони будь-що воліють нічого не змінювати у своїй мовній орієнтації, як і раніше вбачаючи засіб своєї соціалізації та самореалізації саме у російській мові. Ця неузгодженість

у мовних уподобаннях двох частин України стала зачіпкою для нечесних політиків, які ладні зробити все можливе, щоб мовне питання перетворити у серйозне політичне протистояння з непередбачуваними наслідками. Але як би гостро не стояло це питання, які б дискусії та суперечки не точилися навколо нього, воно не розглядалося раніше як привід до сепаратизму, до територіального поділу України. Це стало можливим тільки після поразки і втечі попередньої влади, яка незважаючи ні на що прагнула панувати над усією неподільною Україною, включаючи і Крим.

Адекватна мовна політика держави має стати більш толерантною і враховувати специфіку різних регіонів України. Громадянам, які живуть на сході і півдні, треба терпляче пояснювати, що державний статус української мови як мови титульної нації є однією з найнеобхідніших умов існування самої держави поряд з такими її неодмінними запоруками як територія і суверенітет. Разом з тим це жодною мірою не означає заборони при будь-якій потребі користуватися російською мовою. Але в той же час треба закликати їх з розумінням і толерантністю ставитися до того, що їхні діти та онуки у своїй мовній орієнтації з часом почнуть віддавати перевагу державній українській мові.

Натомість жителям західної частини треба невтомно пояснювати, що Україна — велика країна, в якій різні групи населення перебувають у різному становищі. Якщо для переважної більшості громадян західних областей українська мова є першою, рідною і збігається з державною мовою, то для більшості мешканців сходу і півдня першою повсякденною мовою є російська. І потрібно ставитися з розумінням до того, що їхня поступова переорієнтація на домінуючу українську потребує часу, а не вимагати: «Негайно станьте всі такі, як ми!».

Для усвідомлення поточного стану мовної ситуації в Україні дуже важливим є аналіз мовної компетенції її громадян — компетенції, що існує в ситуації постійного контактного білінгвізму. Інерція потужного інтерферентного впливу російської мови як і раніше спричиняється до різноманітних типів відхилень від норм української мови. Можна вирізнити принаймні три основні типи таких відхилень: українсько-російський суржик [1, 2], неадекватне калькування та явище семантичної інтерференції.

1. Українсько-російський суржик є одним з найпоширеніших наслідків цього впливу і може виявляти себе на різних мовних рівнях — фонетичному, лексичному, граматичному:

1.1. На суто фонетичному рівні суржик виявляє себе як **акцент**, тобто фонетичні особливості мовлення деяких росіян, які народилися не в Україні і не здатні подолати вплив російської фонетики. Цей вплив виявляє себе у неправильному вимовлянні певних українських фонем. Особливо прикро було чути таку вимову з уст посадовців найвищого рівня:

Наша економіка поступово видужує;

*Будемо вилазять з ями, в якій опинілись;
Треба негайно припинити державне свавілля!*

1.2. Особливо потужно суржик панує на лексичному рівні, спричиняючись до створення адаптованих українською мовою не кодифікованих, тобто таких, які не існують в українській мові, гібридних форм, сформованих на основі російських лексем. Відмінною рисою суржику є частотне вживання таких некодифікованих форм замість нормативних українських номінацій, які належать до елементів загальноживаної лексики: *Це таке добре вино, що конопля **оддыхає**; Ти що, **странна**? Він не **согласився**; Нехай **покушає**! Він **плохо** себе **чувствує**, а там зовсім немає **врачів**; Не **обращайте** **вніманія**! **Погода знову спортилась, нельотна**; **Суржик** — це **сплошне іздевательство** над українською мовою; **Абоненти **совітуються****, як платити за газ.*

Явище суржику, так само як і просторіччя, засвідчує недостатнє, неадекватне володіння активною формою української літературної мови. Вживання форм на зразок *оддыхає, странна, согласився, чувствує, сплошне іздевательство* тощо зовсім не означає, що носієві суржику невідомі адекватні українські відповідники *відпочиває, дивна, погодився, почуває, суцільне знуцання* і т.ін. Якщо він почує ці слова у чиемусь мовленні або зустрине їх у тексті, то чудово зрозуміє їхнє значення. Проблема полягає в тому, що через брак належного культурно-освітнього рівня ці лексеми не актуалізовані, не активізовані у його повсякденному лексиконі, що й спричиняється до відсутності автоматизму вживання адекватних кодифікованих форм у його мовленні чи текстотворенні. Він виявляється нездатним при потребі активізувати їх самостійно, без «підказки», тобто без зовнішнього втручання — почутого правильного мовлення або сприймання кодифікованого тексту.

На жаль, суржик виявляє себе не лише на суто побутовому рівні, але й у текстах, промовах більш високого штибу, які висвітлюють політичні, економічні, мистецькі та інші аспекти життя держави. Аналіз текстової продукції наших друкованих ЗМІ, радіо- та телефіру, виступів народних депутатів також змушує констатувати численні мовні помилки:

*Марков **ще добавив** (треба **додав**), що Янукович хоче отримати від Росії максимум;*

*Неймовірна поява нових **сторонників** (треба **прихильників**) Тимошенко;*

*Тайфун **бушує** (треба **вирує**) на півдні Китаю;*

*З моменту **заключення** (треба **укладання**) договору цільової програми...;*

*Цих правил має **дотримуватися люба** (треба **будь-яка**) держава;*

*Все це відбувалося **при попустительстві** (треба **при потуранні**) Януковича;*

*Не треба **прибігати** (треба **вдаватися**) до фейкових референдумів.*

Те саме явище спостерігаємо і в рекламі:

*Вони (нові будинки «Парк-стоун» на Печерську) **дивляться** на цей живописний (треба **мальовничий**) краєвид і чекають на вас;*

Всеукраїнська акція «Зажигай з нами»!

Діабет у нас молодіє (треба *молодшає*)

1.3. Різноманітними є вияви суржиків на граматичному рівні, зокрема:

1.3.1 вживання іменників у неправильному граматичному роді під впливом граматичного роду їхніх російських відповідників:

Це не наша головна (треба *наш головний*) *біль*. *Це біль Газпрому*.

1.3.2 утворення активних дієприкметників, відсутніх в українській мові:

Кількість лауреатів, отримавших (треба *які отримали*) *Нобелівську премію*;

Зробити тему відповідаючою (треба *відповідною*) *дню, в якому ми живемо*;

Настала ера думаючих (треба *мислячих*) *людей*

1.3.3 неправильне вираження порівняльного ступеня прикметників через одночасне використання синтетичного та аналітичного способів його утворення:

Краще взяти щось більш популярніше (треба *популярніше* або *більш популярне*)

Давайте пояснимо це слухачам більш глибоше (треба *глибше* або *більш глибоко*) (Марина Фіалко)

1.3.4. повсякчасне суржикове вираження аналітичної форми найвищого ступеня прикметника за допомогою засобу його утворення в російській мові — слова *самый*. Натомість універсальним засобом утворення найвищого ступеня в українській мові є засіб синтетичний:

Янукович хотів відтермінувати рішення про Тимошенко до самої останньої секунди (треба *найостаннішої*);

Це саме страшне (треба *найстрашніше*);

Саме головне, що влада за цим стежить (треба *найголовніше*);

Місія Євросоюзу дала самий останній шанс українським політикам стати повноправною частиною Європи (треба *найостанніший*);

Мої онуки вчаться в самій простій державній школі (треба *найпростішій*);

Це сама складна частина транспортного коридору (треба *найскладніша*);

Сама краща притча — про таланти (треба *найкраща*);

Наш монастир — самий перший християнський монастир (треба *найперший*);

Польща — сама динамічна країна Єврозони (треба — *найдинамічніша*);

Це саме парадоксальне явище (треба — *найпарадоксальніше*).

2. Дуже поширеним інтерферентним явищем є неадекватне калькування — буквальный переклад російських композитних слів чи словосполучень. Справа в тому, що явище калькування завжди виявляє себе як мінімум у двокомпонентній структурі — адже недоречність

вживання правильного, адекватного українського відповідника певної російської одиниці може бути виявлена лише в разі його «сусідства», сполучення з іншим компонентом. В українській мовознавчій традиції склалося негативне ставлення до калькування російських структурованих утворень. Поміж тим існує чимало цілком нормальних українських виразів, які формально можна кваліфікувати як кальки — пор. композитні іменники *судно/будування* і рос. *судо/строение*; *зло/вживання* і рос. *зло/употребление*; *собі/вартість* і рос. *себе/стоимость*, *не/рухомість* і рос. *не/движимость*, прикметники *синьо/окий*, *каро/окий* і рос. *сине/глазый*, *каре/глазый*, другі компоненти яких (*-окий, *глазый) не можуть самостійно існувати а ні в українській, а ні в російській мові. Так само співставними є вирази *прищеплювати смак* і рос. *прививать вкус*; *слід прохолов* і рос. *след простыл*.

Насправді ж калькований вираз слід кваліфікувати як хибний, якщо його смисл можна адекватніше відтворити іншими, питомо українськими ідіоматичними засобами. Яскравими прикладами негативного калькування є широко вживані колокативні словосполучення на зразок **приймати участь* (пор. рос. *принимать участие*) (**На жаль, ми приймаємо участь у цьому фарсі*), **приймати заходи* (пор. рос. *принимать меры*) (**Треба негайно прийняти заходи проти таких зловживань*), **пригортати увагу* (пор. рос. *привлекать внимание*) (**Я хочу пригорнути вашу увагу до питання євроінтеграції*) замість правильних колокацій *брати участь*, *вживати заходи*, *привертати увагу*, *залучати до участі*.

Інколи трапляються випадки «спотвореної» кальки, коли результатом калькування стає цілісний новотвір, взагалі відсутній в українській мові. Так буває, коли мовець, відштовхуючись від російської лексеми, неправильно «обчислює» український відповідник, перекладаючи елементи, які нормативно не підлягають перекладу. Прикладом слугують випадки, коли неподільна (принаймні з синхронного погляду) російська основа штучно сприймається як сполучення префікса та кореня і відтворюється українською через послідовне калькування відповідних «псевдо-компонентів»: **Я вам напам'ятаю цю статтю конституції*, де **напам'ятаю* є результатом калькування рос. компонентів *на* + *помню*, з яких, на думку мовця, начебто складається рос. форма майбутнього часу 1-ї особи однини *напомню*. Мовець або не знає, або забув, що питомим українським відповідником рос. дієслова *напоминать* є *нагадувати*.

Часто спостерігається і пряме калькування суто російських жаргонних виразів:

Я в цьому році вперше був за пагорбом

Вони думають, що я вся в шоколаді

Вони вважають себе білими і пухнастими

3. Також є поширеним явище семантичної інтерференції, коли мовець помилково обирає такий український відповідник російської омонімічної лексеми, який має зовсім не те значення, що його мовець має на увазі:

Я не є довіреним обличчям (треба: *довіреною особою*) Юлії Тимошенко

В українській мові іменник *обличчя*, який вказує на фронтальну частину людської голови, або на чийсь репутацію, нормативно не може означуватися прикметником *довірений*, який має зовсім іншу сполучуваність, у зв'язку з чим ця фраза сприймається як аномальна. Російською ж мовою *обличчя* перекладається іменником *лицо*, який має принаймні чотири значення: 'обличчя', 'особа', 'граматична особа', 'репутація'. Цей неоднозначний іменник нормально сполучається з прикметником *доверенный* тоді, коли вживається у значенні 'особа'. Відтак утворюється термінологічне словосполучення *доверенное лицо* (укр. *довірена особа*), яке відкриває валентність на іменник у формі родового відмінка, що вказує на довірителя — іншу особу (тут — Юлію Тимошенко), яка довірила першій особі представляти свої інтереси.

Речення на зразок **Вже дуже скоро режим Януковича продемонстрував свою істинну особу* виникло через те, що мовець використав такий український відповідник рос. іменника *лицо*, який співвідноситься зі значенням 'особа', хоча насправді він мав на увазі значення 'репутація', що йому в українській мові відповідає іменник *обличчя*: *Вже дуже скоро режим Януковича продемонстрував своє істинне обличчя*.

У російському іменнику *вид* розрізняємо принаймні 3 значення: 'тип', 'вигляд', 'панорама'. У словосполученні **тестування різних виглядів піротехніки* замість правильного вживання українського відповідника зі значенням 'тип' вжито відповідник зі значенням 'вигляд'. Ще одна невідповідність між значеннями російських і українських іменників яскраво виявила себе у відповіді однієї студентки: **Пряма — це найкоротша лінія між двома крапками*.

Розглянуті різноманітні типи відхилень в українському мовленні чи текстотворенні мають одну спільну причину — потужний інтерферентний вплив російської мови. Отже, інтерференцію природно розглядати як узагальнений (родовий) термін, в рамках якого розрізняються різні її типи: суржик (з усіма його видами — фонетичним, лексичним, граматичним), неадекватне калькування, семантична інтерференція. Слід також мати на увазі, що у висловленнях деяких мовців можуть одночасно поєднуватися різні типи інтерференції — пор. *Треба негайно прийняти міри проти таких зловживань*, де *прийняти* є виявом неадекватного калькування (замість *вжити*), а *міри* — вияв лексичного суржику (замість *заходи*).

Разом з тим слід зазначити, що явище інтерференції, яке досі мало переважно односторонній характер, останнім часом поступово починає виявляти себе і в зворотному напрямі. Відтепер, коли українська мова набула статус державної, можна з цікавістю спостерігати зрушення, які спричиняє ця важлива подія. Такими, зокрема, є явища «російсько-українського суржику», коли в ряді випадків вже російська мова стає реципієнтом української. Це явище набуває дедалі більшого поширення і налаштовує на стриманий оптимізм. Йдеться про численні вкраплення

російсько-українських суржикізмів у мовлення носіїв російської мови як першої у випадках, коли до цього змушують обставини мовленнєвого акту. Можна виділити принаймні три типи таких обставин:

а) вживання українських термінів, актуальних в тій чи іншій предметній галузі — наприклад при сплаті комунальних послуг — пор. *Мне, пожалуйста, посчитайте без **борга**; Я посчитала ему **коригуючу**; Я отправила ему **доповідну**, а он вернул мне её на **выполнения**;*

Наведені приклади засвідчують, що вживання саме усталених українських термінів забезпечують гарантовану однозначну ідентифікацію актуальних понять, що ними користуються вузькопрофесійні групи осіб, відповідальних за нормальне функціонування певної сфери діяльності;

б) численні випадки, коли російськомовні носії усвідомлюють, що в конкретній офіційній ситуації спілкування (наприклад — у виступі депутата у Верховній раді) роль домінуючої, пануючої мови належить (нарешті!) саме українській мові. І їхні висловлювання засвідчують прагнення посильно наблизитися до того адекватного рівня комунікації, якого об'єктивно вимагає ситуація спілкування: *К сожалению, аптечных **закладив** на селе у нас явно **недостаточно** (екс-міністр охорони здоров'я); Проведена большая программа борьбы с **сердечно-сосудистыми захворюваннями**; Беспредел, который происходит в Киеве в области **охорони здоровья**, надо **прекращать**; Эта **галузь** из **галузи** здравоохранения стала **галузью** захоронения; Этот закон **треба** принимать; Все действия нашей партии **спрямовани** на то, чтобы президент и Верховна рада **дотримувались** конституции Украины; Всё это приобреталось за наши **кошты**. Они **успадковывают** нашу собственность; Дайте ему гарантии, что он будет это развивать и это **не пиде в спадщину** кому-то другому; Вы не оправдали надежды людей, которые доверили вам своё **майбутне**; Эти законы абсолютно **суперечат** нашей конституции; Нужно поставить каждую поправку на голосование независимо от того, **врахована** она или не **врахована**; Сегодня на **погоджувальний раде** мне вспомнилось старое время; Вы согласны, что это их претендентство на президентство **останне** в жизни?; Я знала всех **корифеев** украинского радио. За ними **туга** большая. А сколько теперь дикторов с **вадами**!; Эти отряды не **боездатны**; Сепаратисты должны пройти **ходой** по главной улице; Киев осуждает **брутальное** преследование манифестантов.*

в) інший типовий випадок — інтерв'ю, яке україномовний журналіст бере у російськомовного мовця. За цих умов той, у кого беруть інтерв'ю, може часто вживати такі українські суржикізовані лексичні одиниці, нормативно-літературний варіант яких він щойно почув від журналіста. Пор.: Журналіст: *Ви вважаєте, що вам пощастило народитися в Москві?* — Микола Рушковський: *Я не знаю, **пощастело** или нет...;* 2. Журналіст: *А чи є у вас місця для глядачів?* — *К сожалению, мест для **глядачей** у нас очень мало.* Журналіст: *Отже, виходить замкнене коло — **Замкнене коло** — что хочешь, то и делай;* Журналіст: *Для цього*

потрібно підвищувати відповідальність людей. — Конечно, обязательно **потрібно!**; Журналіст: *Лас-Вегас знаходиться в пустелі?* — *Это правда. Он находится в пустыли*; Журналіст: *Це просто прискорення праці.* — *Нет, это не прискорення!*; Журналіст: *Це вже застаріле* — *Нет, это не застарилэ!*; Журналіст: *Наскільки залежить нервова система від пори року?* — *От поры року очень много система зависит.*

Українська мова, на жаль, ще дуже недостатньо поширена у спортивній сфері. Показово, що практично всі українські призери Пекінської олімпіади давали свої інтерв'ю російською. Але ось останній фрагмент інтерв'ю української призерки — фехтувальниці, яка впродовж всієї розмови користувалася тільки російською: Журналіст: *Чи відчували ви моральну підтримку українських болільників?* Фехтувальниця: **Відчувала.**

Разом з тим слід усвідомлювати суттєву різницю між розглянутими протилежно спрямованими інтерферентними впливами. Вияви впливу російської мови на українську переважно діагностують такий стан україномовної компетенції, коли мовець виявляється не в змозі дотримуватися сучасних норм української літературної мови. Натомість вияви впливу української мови на російську засвідчують прагнення носіїв російської мови максимально наблизитися до умов, атмосфери конкретної ситуації спілкування, по можливості вдаючись до елементів коду адресата чи аудиторії. За інших умов їхнє мовлення цілком узгоджується з нормами російської мови.

Як відомо, будь-яка жива мова в процесі свого функціонування змінюється. Особливо стрімкі, блискавичні зміни, зумовлені бурхливими подіями в Україні, сталися в лексичному складі нашої мови за останні півроку. Можна констатувати принаймні дві основні тенденції:

1) різке підвищення частотності вживання деяких слів та словосполучень, частотність яких раніше була набагато меншою. Це може, зокрема, відбуватися і за рахунок переходу деяких елементів професійних субмов чи навіть жаргонних одиниць до складу загальноживаної лексики української мови — пор. *майдан* (як місце виявлення гнівного і масштабного народного протесту, який переростає в бурхливі революційні події), *ескалація*, *деескалація* (*конфлікту*, *агресії*), *дислокація*, *місця постійної дислокації військ*, *передислокація*, *блок-пост*, *снайпер*, *балаклава*, *материкова частина України*, *коктейль Молотова*, *барикада*, *пацани*, *ультрас*, *диверсант*, *терорист*, *федералізація*, *сепаратизм*... З'явилася і нова номінація *тітушки*.

2) надзвичайне поширення адаптованих англіцизмів для переважного позначення нових реалій, які наповнили наше життя внаслідок глобалізації і здобули в українській мові статус інтернаціоналізмів, через що не можуть розглядатися як абсолютно негативне явище:

Венчурний підприємець; Венчурний інвестор;

Вирощування старт-апу; База даних старт-апів; Старт-апер;

Зацени старт-ап!

**Фрілансери; Ай Ті спеціалісти; Сфера Ай Ті;
Топ-менеджмент; топ-менеджер;
Сучасні гаджети; Сингл;
Бізнес девелопер; Девелоперські фірми;
Мейнстрімна макроекономіка;
Роялті;
Елітне житло «Рівер-стоун»;
Рімейки трьох радянських стрічок;
Мистецтво «Контемпорері»;
Тілесний перформанс, Костюмований перформанс, Ми створили пер-
форманс, який виконуватимуть діти;
Ярмарок «Дитячий хендмейд»;
Троль, тролити;
Брендова газета;
Сільське господарство є драйвером нашої економіки;
Пор. також молодіжні жаргонні заклики на зразок: Працюй хардво,
відпочивай драйво!**

Водночас у професійних жаргонах англіцизми широко вживаються на позначення понять, які мають усталені адекватні українські відповідники:

**Це були новини. Андейт (Поновлення) — рівно за годину;
19 листопада — це дедлайн (останній термін);
Апгрейтити (вдосконалювати), апгрейт (вдосконалення);
Саунд-трек (Звукова доріжка);
Чи не складно робити промоушен цьому фільму (просувати, рекламу-
вати цей фільм)?;
На промо (рекламу) витратили чимало грошей;
Хай тек (Високі технології);
Девайс (пристрій); українські юзери (користувачі);
Байер (покупець)**

Схоже, що працівники багатьох ЗМІ вважають, що вживання таких адаптованих англіцизмів сприятиме забарвленню, пожвавленню їхніх текстів.

Такими є основні типи відхилень, зумовлені інтерферентними впливами в мовному середовищі України. Очевидно, що вони мають бути враховані у навчальних програмах з української мови для вироблення адекватних стратегій боротьби за чистоту мови.

Загалом можна констатувати, що українська мова знову переживає один з найдраматичніших моментів своєї історії. Адже зараз на сході наші герої в прямому сенсі віддають за неї життя. Але вона безперечно вистоїть — адже тут, в Україні, завжди існувала, існує і міцнішає свідомо освічена національна еліта, яка піклується про плекання та захист питомо української мовної норми, вільної від будь-яких некодифікованих чужинницьких впливів. І з часом українська мова повною мірою здобуде той статус, який їй по праву належить.

1. Ставицька Л., Труб В. Суржик: суміш, мова, комунікація // Українсько-російська двомовність. Лінгвосоціокультурні аспекти: Зб. наук. пр. / Ін-т української мови НАН України. Відділ соціолінгвістики; за заг. Редакцією Л.Ставицької. — К.: Унів. вид-во ПУЛЬСАРИ, 2007. — С. 31–120.
2. Тараненко О.О. Суржик // Українська мова. Енциклопедія. Вид. 2-е, виправ. і доп. — К.: «Українська енциклопедія» ім. М.П. Бажана, 2004. — С. 665–668.

Автор висловлює ширю подяку Л.Т. Масенко та Є.А. Карпіловській за цінні зауваження та побажання, які використано під час підготовки статті.

Статтю отримано 24.09.2014

Volodymyr Trub

Kyiv

TYPES OF INTERFERENTIAL INFLUENCES IN BILINGUAL ENVIRONMENT OF UKRAINE

The paper deals with the specificity of functioning of the languages of national minority, contact bilingualism in Ukraine with its inherent asymmetric interaction of the Ukrainian and Russian languages. The dominant position in this interaction belonged to the Russian language. The author grounds the necessity of considerable extension of functioning of Ukrainian in different important spheres, especially in natural branches of science. The main types of dominant interferential influence of Russian upon Ukrainian are investigated: the Ukrainian-Russian suržyk, non adequate translation loans, semantic interference. The different aspects of competition of both languages as important means of personalities socialization as well as the new tendencies in functioning of Ukrainian are examined.

Key words: contact bilingualism, dominant language, languages of national minority, communicative power, interference, suržyk, translation loans, semantic interference.

Мовна мозаїка

ГЕЛЬСІНСЬКА чи ГЕЛЬСІНСЬКА СПІЛКА?

Дехто наполягає на вживанні назви *Гельсінська спілка*, тобто на утворенні прикметника *Гельсінська* без зміни звука [к] перед суфіксом *-ськ-*, як у російській мові, пор.: *хельсинкская*. В українській мові є небагато прикметників, утворених від іншомовних географічних назв саме так, напр.: *ню-йоркський*, *іракський*, *бангкокський* на ін., але вони суперечать правилу чинного українського правопису, згідно з яким обов'язковою морфологічною умовою творення прикметників від українських і неукраїнських географічних назв з основою на *к* є чергування [к] із [ц'] перед суфіксом *-ськ-* (див.: Український правопис, § 113, п. 2 б). Однак цим правилом свого часу не скористалися, бо внаслідок такого чергування у назві *Гельсінкі* перед зазначеним суфіксом постає важкий для вимови прикметник *гельсінцький*. Саме тому вдалися до утинання кінцевого *-кі* назви міста *Гельсінкі*, що посприяло вільному поєднанню її з суфіксом *-ськ-* та утворенню прикметника *гельсінський*, пор. український зразок: *П'ятихатки — п'ятихатський*.

Отже, не суперечить морфологічній нормі української літературної мови і милозвучний для вимови лише прикметник *гельсінський*. Тому правильною є назва *Гельсінська спілка*.

Катерина Городенська